

Kulturno-duhovno okolje, iz katerega je izšel dr. Vekoslav Grmič

Franc Čuš*

Potrijeno – Accepted: 16. 10. 2023 | Objavljeno – Published: 30. 11. 2023

1.02 Pregledni znanstveni članek
UDK 929Grmič V.:908(497.4-18)

Franc Čuš: Kulturno-duhovno okolje, iz katerega je izšel dr. Vekoslav Grmič. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 94=59(2023), 2–3, str. 21–38

V prispevku Kulturno-duhovno okolje, iz katerega je izšel dr. Vekoslav Grmič, avtor predstavlja kulturne, verske, izobraževalne, gospodarske, narodnostne in politične elemente, ki so vplivali na tako bogat intelektualni potencial okolja, v katerem se je rodil, v njem odraščal in se vanj vedno znova vračal.

Ključne besede: Vekoslav Grmič, Prleške Atene, Dragotinci, versko življenje.

1.02 Review article
UDC 929Grmič V.:908(497.4-18)

Franc Čuš: The cultural and spiritual environment from which Dr Vekoslav Grmič emerged. Review for History and Ethnography, Maribor 94=59(2023), 2–3, pp. 21–38

In article 'The cultural-spiritual environment from which Dr Vekoslav Grmič emerged', the cultural, religious, educational, economic, ethnic, and political elements that influenced the rich intellectual potential of the environment in which he was born, grew up, and kept returning to are being introduced.

Keywords: Vekoslav Grmič, Prleške Atene, Dragotinci, religious life.

* **Franc Čuš**, profesor zgodovine in geografije, Gimnazija Franca Miklošiča Ljutomer, Prešernova ulica 32, 9240 Ljutomer, franc.cus@gfml.si

KULTURNO-DUHOVNO OKOLJE, IZ KATEREGA JE IZŠEL DR. VEKOSLAV GRMIČ

Le Bog ve, katere so neštete določnice – zgodovinske, kulturne, verske, socialne, geopolitične, krajinske, podnebne, morda tudi genetske, ki so omogočile, da iz Slovenskih goric, to je gričevja med Muro in Dravo, posebej pa še iz njihovega vzhodnega dela, znanega kot Prlekija, izhaja za slovenski narod in tudi širše tako veliko pomembnih posameznikov. V zadnjem obdobju se za center tega bogatega intelektualnega izvora, tj. Sveti Jurij ob Ščavnici, uveljavlja poimenovanje Prleške Atene. Vsekakor je na mestu razmišljanje Edvarda Kocbeka, ki je v prispevku *Kdo sem leta 1974 razmišljal: »Doma sem iz tistega dela Slovenskih goric, ki mu pravimo Prlekija. Moj rojstni kraj Sv. Jurij ob Ščavnici je prav središče prleškega trikotnika Radgona–Ljutomer–Ptuj; obdan je z vencem baročnih cerkva, Sv. Duh, Sv. Andraž, Sv. Anton, Negova, Kapela, Sv. Križ, Mala Nedelja. Vasi imajo lepa imena, Videm, Jamna, Biserjane, Dragotinci, Rožički Vrh, Kraljevci, Sovjak, Stara Gora. Tod je vodila s Ptuja rimska cesta proti Blatnemu jezeru; po njej sta hodila sveta brata Ciril in Metod v Rim in nazaj. Pokrajina je zaključena in mehkega obzorja, skoraj zasanjana, ljudje pa družni in šaljivi, daleč od večjih mest, zato pa blizu Nemcev, Madžarov in Hrvatov. Proti vzhodu odprti nemir je ohranil našo domišljijo in bistrost, iz jurjevškega okoliša se je zadnje stoletje izsolalo v Varaždinu in Mariboru nad sto duhovnikov in razumnikov, tu so doma Davorin Trstenjak, Koloman Kvas, Fran Ilešič, Jakob Svetonja, moja neposredna soseda sta dr. Anton Korošec in Bratko Kreft, nekoliko dalje je dom škofa dr. Vekoslava Grmiča. Širša okolica je dala Dajnka in Antona Krempla, Stanka Vraza in Frana Miklošiča, Ksavra Meška, Janka Šlebingerja in Frana Kovačiča, dr. Antona Trstenjaka, slikarja Trstenjaka in Košarja, v novejšem času pa Antona Slodnjaka in Stanka Cajnkarja.«¹*

RODNA VAS IN DRUŽINSKO OKOLJE

Dr. Vekoslav Grmič je bil rojen 4. junija 1923 v vasi Dragotinci, v občini Sveti Jurij ob Ščavnici. Vekoslav, klicali so ga Slavko, se je rodil v kmečki družini in je bil šesti od sedmih otrok. Njegov birmanski boter je bil tedanji učitelj in kasnejši ravnatelj osnovne šole pri Svetem Juriju ob Ščavnici Franjo Knafelc, ki je kot partizan padel leta 1944 na Notranjskem. Bil je poročnik Cankarjeve brigade in komisar bataljona. Po osnovni šoli je Grmič šolanje nadaljeval v mariborski klasični gimnaziji. Po zaključku gimnazije, preživetih letih vojne

¹ Kocbek, »Kdo sem?«, str. 169–289.

in kratkem obdobju službovanja na Okraju Gornja Radgona kot poverjenik za socialno skrbstvo² je zapustil rodno okolje, v katerega pa se je vračal celo življenje.

Izviral je iz verne družine. Najstarejši brat Franc je bil salezijanec in je prejel mašniško posvečenje leta 1939 v Rimu. Bil je župnijski vikar na Kodeljevem v Ljubljani, kjer je leta 1967 tudi umrl in je pokopan na ljubljanskih Žalah. Tudi sestra Terezija je leta 1937 stopila v red Marijinih sester čudodelne svetinje. Umrla je leta 1991 v Mariboru.³ O tem, kako je povojna oblast gledala na družino Grmič, priča Udbin dokument (uradno UDV za LR Slovenijo), datiran 22. 2. 1949, Predmet: podatki za bogoslovca Grmič Vekoslava. V omenjenem dokumentu v. d. šefa pooblaščenca poročnik Franc Šoba poroča: »V zvezi z vašim dopisom št. 20187/49 z dne 27. 1. 49 Vam pošilja podatke za: Grmič Vekoslava, oče Franc, roj. 3. 6. 1923 v Dragotincih, okra. Gornja Radgona, slov. nar. drž. FLRJ, pristojen v Dragotincih pri Juriju ob Ščavnici, okr. Radgona.

Imenovani izhaja iz družine velikega kmeta. Družina je klerikalno usmerjena. Za časa stare Jugoslavije so bili vsi simpatizerji Korošca (bivšega ministra, doma od Jurija ob Ščavnici okr. Gor. Radgona). Za časa okupacije se niso zanimali za politično delo, vsekakor pa so bili simpatizerji Be-ga.

Sin Vekoslav je pričel študirati za duhovnika na željo staršev in brata, kateri je tudi duhovnik in se nahaja nekje v Italiji, nadalje sestra, katera je redovnica. Kakor smo že navedli, je šel Vekoslav v Semenišče samo na pritisk staršev, brata in sestre. Ob počitnicah prihaja na svoj dom, zadržuje se samo doma, je zelo mirnega značaja. Povezan je z duhovščino v Juriju, kateri prihajajo na svoj dom. V tamkajšnjem kraju je Vekoslav bolj malo poznan, ker kot študent je vedno proč od doma, nam je zato nemogoče podati obširno karakteristiko. Drugih podatkov za družino in njega ne posedujemo.»⁴

Znano je, da je pred drugo svetovno vojno bil v Svetem Juriju ob Ščavnici župnik Franc Štuhec, ki so ga Nemci med vojno izgnali, po je povojni pa je nadaljeval duhovniško službo do smrti leta 1952. Veljal je za precej strogega župnika in zvestega privrženca dr. Antona Korošca in njegove katoliške stranke. Leta 1947 je za kaplana prišel v župnijo Rado Junež, ki je po Štuhečevi smrti postal najprej župnijski upravitelj in bil nato župnik vse do smrti leta 1992. Celotno obdobje po vojni je bil po pripovedovanju domačinov in osebnem poznanstvu precej glasen kritik tedanje komunistične oblasti. Zato je bil stalno nadzorovan s strani Udbe in nekajkrat celo obsojen na denarne in celo zaporne kazni.

² Grandovec, Zgodbe iz življenja, str. 166–172.

³ Domajnko, Duhovniki iz župnije Sveti Jurij ob Ščavnici od 18. do 21. stoletja, str. 105–113.

⁴ Rihtarič, Delovanje UDV v okraju Gornja Radgona in Radgonskem kotu 1945–1950, Priloga 8.

Slika 1: Šaljivi vaški grb vasi Dragotinci, klobasa.⁵

Dragotinci so vas na levi strani danes regulirane struge reke Ščavnice. Vas je sestavljena iz dveh delov. Osrednji del leži na robu Ščavniške doline, del naselja pa na slemenu, ki se vzpenja proti severu v Kapelske gorice in ga domačini imenujemo Dragotinski Vrh. Z izgradnjo avtocestne povezave Maribor–Lendava leta 2008 oba dela vasi ločuje avtocesta. Prav ta dva mejnika, hidromelioracija Ščavniške doline v 80. letih preteklega stoletja in izgradnja avtoceste, sta v novejšem času najbolj zaznamovala izgled pokrajine, kjer se gričevje Slovenskih goric spušča v Ščavniško dolino, ki je usmerjena proti Murskemu polju. Leta 2020 je v Dragotincih živelo 111 prebivalcev. Starostna sestava je zelo neugodna, saj je bilo tega leta mlajših od 15 let le 13 % prebivalstva, starejšega od 65 pa več kot petina.⁶

DRAGOTINCI V PRETEKLOSTI

Fran Kovačič v knjigi *Ljutomer, zgodovina sreza in trga*, poda razlago o izvoru imena Dragotinci, ki se v srednjeveških listini leta 1357 imenuje Tragatinzen. Po njem je to ime nastalo iz osebnega imena nekega zadrugarja in je pristno južnoslovansko. Obstajale naj bi tri oblike tega imena Drago, Dragotina ali Dragutin in Dragut. Med župani radgonske župe se v deželnoknežjem urbarju omenja tudi župan Droget, ki naj bi bil potvorjen Dragut. Iz vseh treh oblik naj bi nastalo vaško ime Dragotinci. Kovačič tudi navaja, da je v Slavoniji vas Dragutin in v banskem okrožju Dragotince.⁷

⁵ Čuš, *Vaški grbi*, str. 130–131.

⁶ <https://www.stat.si/statweb>, dostopno 28. 5. 2023.

⁷ Kovačič, *Ljutomer, zgodovina sreza in trga*, str. 304.

V preteklosti je bilo najdenih in dokumentiranih večje število najdb, predvsem kamnitih sekir na ravninah in terasah ob reki Ščavnici, ter domnevno antičnih (rimskih) gomil na bližnjih pobočjih. Oboje je posledica dolgotrajne zbiralske tradicije na področju Slovenskih goric, kjer so imele že od 19. stoletja posebno vlogo prevrtane kamnite sekire, ki so jih po ljudskem izročilu imenovali »gromske strele«. Arheologi jih uvrščajo v mlajšo kameno in starejšo bakreno dobo. Prav tako so v preteklosti izvajali sistematične topografske preglede za izdelavo arheoloških kart. Najpogosteje prepoznane oblike so gomile iz rimske dobe. V povezavi z gomilami so se ohranile številne zgodbe o Atili, njegovem gradu in grobu. Gomile so bile v preteklosti velikokrat poškodovane in delno izropane, ker so domačini v njih iskali zaklade. Najnovejša arheološka izkopavanja in proučevanja so potekala v sklopu izgradnje pomurskega kraka avtoceste, ki je med vasema Čakova in Grabonoš presekala Ščavniško dolino. Na tem kraku sta bili odkopani in raziskani dve arheološki najdišči: Sodolek in Kračine.⁸

Sodolek

Ob pregledu bodoče trase avtoceste so na nižjih terasah in pomolih v osrednjem delu Ščavniške doline našli najdbe prazgodovinske keramike. Najdišče ob cesti Čakova–Grabonoš, ki so ga poimenovali Sodolek, je bilo ugotovljeno leta 2000. Arheološke raziskave na najdišču so potekale leta 2004. Skupno je bilo odkopanih več kot 690 plasti in jam; v njih je bilo več kot 8000 odlomkov večinoma prazgodovinske keramike, več sto kosov ožgane ilovice, nekaj kamnitega orodja, nekaj odlomkov železnih predmetov in žindre ter nekaj odlomkov stekla. Arheologi so na najdišču odkrili ostanke iz najmanj šestih obdobj. V mlajši kameni dobi je tukaj stalo manjše naselje. Iz srednje bakrene dobe so odkrili osamljeni grob; v srednji in pozni bronasti dobi je bilo na tem mestu ponovno naselje. V zgodnjem srednjem veku se je izvajala železarska dejavnost, v novem veku pa intenzivno poljedelstvo. Najstarejše najdbe datirajo v obdobje med 4500 in 4400 pr. Kr., to je obdobje starejše bakrenodobne poselitve (čas konca poznoneolitske lengeyske poselitve). To pomeni, da je to najdišče eno izmed najstarejših v regiji. Prav tako najdba iz srednje bakrene dobe spada med pet najstarejših tovrstnih najdb v vzhodni Sloveniji in domnevno drugo grobišče, kjer so bili odkriti oblikovani elementi, značilni za zgodnjo boleraško skupino. Po opustitvi poznobronaste naselbine je območje najdišča Sodolek ostalo neposeljeno približno dva tisoč let. V rimski dobi je v bližini obstajala večja rimska vila. Arheologi so sledove ponovne naselitve

⁸ Pahič, K predсловenski naselitvi Slovenskih goric in Pomurja, 1968.

tukaj našli iz obdobja zgodnjega srednjega veka in ugotovili, da gre za najstarejšo slovansko poselitev v Ščavniški dolini.⁹

Kračine pri Dragotincih

Najdišče Kračine pri Dragotincih je bilo odkrito pri arheološkem terenskem pregledu leta 2000 v sklopu priprav na izgradnjo avtoceste. Je v blagi kotanji med vznožjem Rožičkega Vrha na severni in grebena Strmca na jugovzhodni strani. Zaščitna arheološka izkopavanja so potekala leta 2004. Arheologi so pobrali 460 artefaktov, med katerimi so prevladovali odlomki keramike in fragmenti gradbenega materiala. Arheologi ocenjujejo, da najstarejše sledi poselitve sodijo v obdobje konca 5. in najverjetneje na začetek 4. tisočletja pr. Kr. Zastopana so obdobja starejše in mlajše bakrene dobe. Nova poselitev je sledila šele čez 4000 let, ko je bila v bližini zgrajena rimska naselbina.¹⁰

V povezavi z gomilami so se ohranile številne zgodbe o Atili, njegovem gradu in grobu. Gomile so bile v preteklosti velikokrat poškodovane in delno izropane. Zbiratelj in zapisovalec ljudskih pripovedi Jože Čuš¹¹ je zapisal več pripovedk o Atilu in njegovem gradu. Naslovi teh pripovedk, ki jih je zapisal po pripovedovanju domačinov, so: Atilov grad v Šütjovi grabi (pripoved Franca Šutje iz Dragotincev), Kralj Atila ugrabi ogrskemu kralju ženo Alenko (pripoved Franca Šutje 1979), Atilov grad v Šütjovi grabi (pripoved Terezije Čagran l. 1920), Pripovedka, kako so Huni pokopali kralja Atilo (pripoved Franca Šutje 1979), Hunskega kralja Atilo pokopljejo v reki Muri (pripoved Franca Šutje 1979), Kje je pokopan hunski kralj Atila (pripoved Florijan Janžek 1918), Hunskega kralja Atila, ki je živel v gradu v Šütjovi grabi, so pokopali med dva debela hrasta (pripoved Franca Šutje 1979), Nek možak je videl, kako je On prešteval zlatnike (zapisano 1979), Kmet je odkril rov, ki je vodil v grad v Šütjovi grabi (pripoved Franca Šutje 1979), Lovec v Šütjovi grabi (pripoved Franc Šutja 1979), Še o Atilovem gradu v Šütjovi grabi (pripoved Franc Šutja 1979). Šütjova graba je ledinsko ime za dolino med Dragotinskim Vrhom in Rožičkim Vrhom, ki se razteza proti Kapeli.¹² Kot posebnost navajam tudi slovensko ljudsko pravljico O pastirčku in debeli uši, ki jo je zapisal Matija Valjavec in naj bi izviral iz Dragotincev. Pravljico je uredila Anja Štefan leta 2000.¹³

⁹ Kavur, Sodolek, spletna izdaja, dostopno 9. 1. 2022.

¹⁰ Tušak, Kračine pri Dragotincih, spletna izdaja, dostopno 9. 1. 2022.

¹¹ Jože Čuš, rojen leta 1907 v Zagorcih, umrl leta 1982 v Sovjaku, pokopan pri Svetem Juriju ob Ščavnici.

¹² Pozabljeno v predalih, str. 62–74.

¹³ Štefan, O pastirčku in debeli uši.

ARHITEKTURNE ZNAČILNOSTI VASI

V Dragotincih stojita dve sakralni znamenji. Na križišču cest, ki povezujejo Sveti Jurij ob Ščavnici, Rožički Vrh in Okoslavce, stoji vaško znamenje, ki je bilo postavljeno na t. i. »gamajnski« (skupni) zemlji. Ljudsko izročilo priča, da je bilo postavljeno v spomin na žrtve, ki jih je pomorila kuga. Žrtve naj bi bile pokopane med Dragotinci in Biserjanami. Prostor, na katerem naj bi bilo to pokopališče, so včasih imenovali Fajtov travnik. V preteklosti je bilo zemljišče ograjeno, po melioraciji pa preorano. Točna letnica postavitve ni znana. Ugotovljeno je, da je na jožefinskem vojaškem zemljevidu vrisan križ, kar pomeni, da je tam stal po letu 1763. Trikotno vaško znamenje krasijo tri poslikave: Sv. Ciril in Metod, Križani in Kalvarija, Marija Pomagaj. Nasproti t. i. Vidičeve domačije stoji Vidičeva kapela. Zgrajena je bila okrog leta 1873. Kapela je manjše štirioglate oblike. S prednje strani ima zastekljena vrata, ki omogočajo pogled v notranjost. V notranjosti je kip Marije Lurške. V ozadje, na stropu in ob strani je kapela, poslikana z umetniškimi motivi, ki jih je naslikal akademski slikar Janez Vidic, nekdanji lastnik kapele. Obe kapeli sta bili obnovljeni v 80. letih prejšnjega stoletja in ju je po prenovi blagoslovil škof Grmič.¹⁴

V Dragotincih sta ohranjena dva arhitekturna bisera kmečkega stavbarstva. V dolini je to zidana kmečka hiša, ki je v lasti družine Mlinarič (hišno ime pri Pivorovih), v zaselku Dragotinski Vrh pa viničarija, nekoč last družine Vidic. Kmečki dom poleg stanovanjskega dela sestavljajo še gospodarska poslopja, ki so običajno odmaknjena od pogleda s ceste. Zidana kmečka hiša ima glavni vhod, obrnjen proti cesti; zadnji vhod vključuje tudi verando. Zidane kmečke hiše niso bile dograjevane, ampak je šlo za zaključeno gradnjo. Grajene so iz opeke; stropi so iz lesenih tramov in zapolnjeni z zmesjo ilovice, narezane slame in plev ter nato še ometane. Tla so bila iz lesenega poda, v kuhinji in na hodniku iz opečnatih tlakovcev. Krite so bile z opečnato kritino. Prostori so večji, številčnejši in svetlejši. Nasprotje tovrstni gradnji so cimprane in s slamo krite hiše, v katerih so običajno prebivali viničarji. Na zunaj so že nakazovale socialni status svojih prebivalcev. Hiša je nastala z dograjevanjem prvotnih ključaj, v katerih so sprva shranjevali vino in orodje. Kasneje so ji dogradili kuhinjo z odprtim ognjiščem (črna kuhinja); osrednji prostor, imenovan hiša, je bil podnevi jedilnica, pozimi delavnica, ponoči pa spalnica. Ta osrednji prostor je bil podkleten; tam je bila shramba za vino. Prostor nekdanje ključaje je postal shramba ali pa so ga preuredili v hlev. V

¹⁴ Kapele in križi župnije Sveti Jurij ob Ščavnici, str. 9–10.

teh hišah, ki so bile v lasti lastnikov vinogradov (kmetje iz doline), so prebivali viničarji, ki so bili v zameno za najemnino dolžni obdelovati vinograd.¹⁵

DRAGOTINČANI

Poleg škofa dr. Vekoslava Grmiča je potrebno omeniti še dva, rojena v Dragotincih. Mihael (Mijo) Vamberger (1851–1930) je bil strokovni pisec in stenograf. Šolal se je pri Svetem Juriju ob Ščavnici, v Ljutomeru, Varaždinu in Zagrebu, kjer je študiral klasično filologijo in filozofijo ter obiskoval tečaj stenografije. Bil je profesor na gimnaziji v Karlovcu in član oddelka za šolstvo pri deželni vladi v Zagrebu. Bil je član in kasneje dosmrtni predsednik stenografskega društva v Zagrebu. Umrl je v Rečici pri Karlovcu. Pisal je kratko prozo, biografije, strokovne članke o stenografiji in pedagogiki.¹⁶ Ivan Nemeč – Vojko (1907–1976) je bil organizator slovenskega kmečkega mladinskega gibanja, član izvršilnega odbora OF in prejemnik partizanske spomenice. Na Kočevskem zboru odposlancev je bil izvoljen kot delegat na II. zasedanju Avnoja. Ivan Nemeč – Vojko izhaja iz predvojnega kroga dijakov in študentov, ki so se spogledovali z idejami ruskega komunizma. Jedro tega gibanja v pokrajini ob Muri so predstavljali srednješolci iz krajev Sveti Jurij ob Ščavnici, Cerkvenjak, Mala Nedelja in Križevci. Gonilna sila je bil Bratko Kreft. Znanje, ideje in izkušnje je pridobival kot mariborski gimnazijec, ko je nastopal v Narodnem domu, in kasneje kot študent na Dunaju, v Ljubljani in Parizu. Tudi kasneje, ko se je leta 1930 zaposlil v ljubljanskem Narodnem gledališču, se je pogosto vračal v domače okolje in pomagal pri odrskih postavitvah številnih dramskih del. Leta 1925 so v zgradbi »Posojilnice« pri Svetem Juriju ob Ščavnici ustanovili Društvo kmečkih fantov in deklet. Najvidnejši člani društva so bili Vladimir Kreft, Ivan Satler, Ivan Nemeč, Anton Markovič in Drago Korošak. V sklopu društva so delovali knjižnica, gledališka skupina, pevski zbor in tamburaši. Organizirali so gospodinjske, prikrojevalne in podobne tečaje ter tekme koscev in žanjic. Člani društva so s prostovoljnim delom leta 1939 v Biserjanah dokončali in odprli kulturno-prosvetni dom, imenovan Dom Matije Gubca. Zemljišče za dom je daroval Vladimir Kreft. Simbol društva je bila štiriperesna deteljica, ki dom krasi še danes. Otvoritve 30. julija se je udeležilo več kot tisoč ljudi. Med udeleženci je bil tudi kasnejši narodni heroj in med 2. svetovno vojno ubiti Jože Lacko.¹⁷ Ivan Nemeč – Vojko je po drugo svetovni vojni na volitvah v republiško skupščino kandidiral v 2. vo-

¹⁵ Ajlec, *Kmečko stavbarstvo*, str. 114–122.

¹⁶ Lisac, Vamberger, Mihael, spletni vir, dostopno 28. 5. 2023.

¹⁷ Videm ob Ščavnici – ob desetletnici osvoboditve.

lilni enoti gornjeradgonskega okraja kot kandidat Okrajnega komiteja KPS (OK KPS). Zamenjal je prvotnega kandidata, to je Edvarda Kocbeka. Njegov protikandidat je bil prav Kocbekov osnovnošolski sošolec, učitelj, kmet in trgovec Anton Korošak, doma iz Svetega Jurija ob Ščavnici. Kljub negativni propagandi in obrekovanju, da je Korošak med vojno sodeloval z Nemci, je večina glasovala zanj in ne za Nemca. OK KPS je bil z rezultatom zelo nezadovoljen in temu primerno so sledile kadrovske menjave, grožnje in čistke.¹⁸

V filmu Bojana Laboviča *Slavkova pot* se Vekoslav Grmič spominja težkih razmer v svojem rojstnem kraju in pripoveduje: *»/.../ Jaz sem se s temi socialnimi razlikami srečal že v svoji vasi. Tudi tam so nekateri kmetje imeli hlapce in služkinje. Jasno, da je tem ljudem, dokler so lahko delali, bilo življenje znosno. Ko pa niso mogli več delati, so bili prepuščeni samemu sebi. Se pravi, ker niso bili socialno zavarovani, niso imeli nobene penzije in so bili odvisni od usmiljenja ljudi v neki občini in tako je bilo tudi v naši vasi.«*¹⁹ Najverjetneje so ga celo življenje spremljale hude stiske njegovih sokrajanov iz časov odrasčanja. Še posebej se je stiska ljudi povečala v 30. letih in se nato nadaljevala med drugo svetovno vojno in prva leta po njej. O stiskah in revnem življenju viničarjev pred 2. svetovno vojno je Jožef Čuš zapisal: *»Kočar je imel na njivici posejanega par arov ječmena, ki je bil še zelen. Ko sem videl, da je v sredini parcele požet, sem kočarja vprašal, kaj to pomeni, mi je pokazal na streho, kjer se je sušil požet ječmen. Opoldne je žena pobrala ječmen s strehe, ga z rokami zmlela v lončeno skledo in dala v zakurjeno peč sušiti. Ob 5. uri je suh ječmen vzela iz peči in očistila. Potem je ječmen na žrmljah zmlela. Moko je umesila v testo in napravila male pogačice. Otroci so že nestrpno čakali, da so bile pogačice malce pečene. Kar vroče so snedli, kot bi pihnil. To so bili hudi časi v letih gospodarske krize v stari Jugoslaviji.«*²⁰

VERSKO ŽIVLJENJE PRI SVETEM JURIJU OB ŠČAVNICI

Znano je, da je bila jurjevška fara sprva podružnica Radgone in radgonskega (nad)župnika. Jurjevški župniki so se imenovali vikarji, namestniki župnika. O podrejenosti radgonski župniji priča podatek, da so po jurjevških vaseh od vsake hiše dajali kapune (peteline) radgonski župniji, ki je takrat spadala pod solnograškega škofa, leta 1402 pa je prešla pod sekovskega škofa. Veliko zgodovinskih dejstev o župniji je bilo žal uničenih v požaru, saj je znano, da

¹⁸ Rihtarič, Delovanje UDV v okraju Gornja Radgona in Radgonskem kotu 1945–1950, str. 156–157.

¹⁹ Labovič, Bojan. *Slavkova pot*, film. Maribor: Studio Legen, 2000.

²⁰ Čuš, Viničarji, 88–111.

so stare župnijske knjige pogorele. Prve obsežnejše kronološke zapise je pričel beležiti župnik in okrajni dekan dr. Lovro Vogrin. Leta 1857 je zapisal: »*Sladko je vedeti poznim vnukom, kar se je pred jimi v preteklih časih godilo. Radi bodo enkrat nasledniki naši poznih vekov čitali zgodbe te fare in za tega voljo jim podajam tukaj kratek načrt njene zgodovine, prosejoči, da ga nadaljujejo drugi za meno*«. ²¹

O goreči vernosti tukajšnjega prebivalstva pričata dve cerkvi ter številni sakralni objekti in znamenja. Prvi znani župnik Cezarij se omenja leta 1329, medtem ko prvi znani zapis o župniji datira v leto 1336, medtem ko se predvideva, da je bila cerkev zgrajena že prej. Osrednja župnijska cerkev je bila v stoletjih dograjevana in je doživljala arhitekturno preobrazbo. Po 2. svetovni vojni je svoj pečat v notranji opremi zapustil tudi Jože Plečnik. Zaradi dograditve leta 1970 je sestavljena iz dveh delov (stara in nova cerkev). V letih 1674 in 1697 je bila dograjena podružnična cerkev Sv. Duha na Stari Gori. Notranjost cerkve krasijo baročno izdelani oltarji in druge najstarejše orgle na Slovenskem, ki še vedno služijo svojemu namenu. Prva sakralna znamenja v župniji Sveti Jurij ob Ščavnici so iz časa, ko je tod morila kuga. Ljudje so jih postavljali v zahvalo za preživetje ali v spomin na umrle. Eno od teh je postavljeno v Sovjaku z letnico 1627, drugo najdemo v Rožičkem Vrhu z letnico 1633. Poleg teh je še 10 znamenj (križev), na mestu katerih so bile v poznejšem času zgrajene kapele. Kužna znamenja so dokaj pogosta – največ jih je iz kamna in peščenjaka – in najpogosteje stojijo ob križiščih ter razpotjih ali pred vasjo. Stara kužna znamenja (»pumorski križi«, poimenovanje izhaja iz besede pomor, narečno pumor) so stebrasta in so bila večinoma obnovljena v prvi polovici 19. stoletja. Križi so bili vrisani že v vojaški vojni zemljevid za slovensko področje, ki je bil izdan med leti 1763 do 1787. Številčnejša postavitve kapel in križev se je začela že pred 1. sv. vojno; nekaj se je gradilo tudi med vojno, precejšnje število pa po vojni, velikokrat zaradi težkih razmer in danih zaobljub med vojno. V jurjevski fari je okrog 78 sakralnih objektov; zagotovo jih je bilo v preteklosti še več, vendar so jih ljudje opustili. V spomenu ljudi naj bi bili še trije križi v Seliščih, po eden v Sovjaku in Kutincih in trije križi v Okoslavcih, eden na Stari Gori, eden v Rožičkem Vrhu in eden na Ženiku (vsi naštetih niso popisani). Pri tem je treba omeniti kipe ali slike na zunanjih delih hiš ali celo v njihovi notranjosti. V preteklosti sta znamenja podrobneje raziskala Jakob Kreft iz Sovjaka in Jože Čuš ml. iz Ženika, ki sta fotografirala vsa znamenja in od ljudi pridobila podatke o gradnji ali postavitvi. Izsledke sta objavila v knjižici Kapele in križi župnije Sveti Jurij ob Ščavnici. ²²

²¹ Kronika župnije Sveti Jurij ob Ščavnici I in II.

²² Kapele in križi župnije Sveti Jurij ob Ščavnici.

Kako bogata je naša župnija z duhovniki, pričajo besede škofa Antona Martina Slomška (1800–1860), ki je leta 1859 ob priložnosti birme za našo župnijo povedal: »*Tota fara meni mešnike daje!*« Domačin Stanko Domajnko, lazarist, je leta zbiral podatke o duhovnikih, redovnih bratih in sestrah, rojenih v župniji Sveti Jurij ob Ščavnici. Kot prvega navaja Jerneja Martiniča, rojenega 10. 8. 1728 v Dragotincih. V času, ko je bil župnik pri Svetem Juriju ob Ščavnici, je leta 1784 dal zgraditi šolo. Na seznamu je 62 duhovnikov, 39 diakonov ter redovnih bratov in sester. Poleg škofa Vekoslava Grmiča so s svojim delom zaznamovali čas svojega življenja: Jakob Košar (dvorni kaplan sekovskega škofa), Davorin Trstenjak (prvi predsednik Društva slovenskih pisateljev), dr. Anton Suhač (častni kanonik), dr. Anton Korošec (častni kanonik lavantinskega kapitlja in vodilni slovenski politik v času pred 2. svetovno vojno), dr. Valter Dermota (teolog, filozof in pedagog, profesor katehetike na Teološki fakulteti v Ljubljani), Jožef Anželj (gvardijan in rektor svetišča na Brezjah), Anton Fras (častni član stolnega kapitlja lavantinske škofije).²³

NA STIČIŠČU RAZLIČNIH SVETOVNO NAZORSKIH IDEJ – GRMIČEVA POT OD DOMA DO ŠOLE OZ. CERKVE

Kljub vsem zaslugam Antona Korošca, vodilnega slovenskega politika prve polovice 20. stoletja in voditelja katoliškega političnega tabora, je bil na območju Svetega Jurija vedno prisoten politični pluralizem. Svetovnonazorsko nasprotje predstavljajo npr. člani družine Krefť iz Biserjan (z dramatikom Bratkom Krefťom na čelu) ter medvojni delavski aktivist, publicist in pisatelj Ivan Vuk Starogorski. Človek dialoga je bil mariborski škof Vekoslav Grmič, pisec številnih knjig in znanstvenih razprav; podobno je deloval tudi pesnik, pisatelj in politik Edvard Kocbek. Iz Svetega Jurija in okolice prihajajo še številni drugi (včasih po krivici pozabljeni) znani Slovenci. Med temi je potrebno dodati še prvega profesorja slovenščine na graškem vseučilišču Kolomana Kvasa, odvetnika, rodoljuba, narodnega delavca Jakoba Ploja, publicista, borca za pravice štajerskih Slovencev Antona Brumna, pedagoga, soustanovitelja in prvega predsednika Slovenskega profesorskega društva Jakoba Žmavca, literarnega zgodovinarja, urednika, zagovornika slovensko-hrvaškega jezikovnega zблиžanja Frana Ilešiča, slikarja, predvsem dobrega portretista Franca Košarja, pesnika, duhovnika in narodnega delavca v Gradcu Jakoba Košarja, odvetnika, fotografa in avtorja prvega filmskega zapisa na Slovenskem Karola Grossmana in zgodovinarja, arhivista, avtorja številnih del z zgodovinsko tematiko Viktorja Vrbnjaka. V šopek jurjevških intelektualcev spada tudi

²³ Domajnko, *Duhovniki iz župnije Sveti Jurij ob Ščavnici od 18. do 21. stoletja*, str. 105–113.

narodni buditelj, pesnik, pripovednik, zagovornik panslavizma – vseslovanškega povezovanja, ustanovitelj in prvi predsednik Društva slovenskih pisateljev Davorin Trstenjak.

Vekoslava Grmiča se spominjam kot ministrant. Pogosto je prihajal z avtobusom iz Maribora in maševal v župnijski cerkvi Sv. Jurija. Domačini so ga vabili ob praznovanju družinskih dogodkov (poroke, pogrebi, krsti), da je opravil mašno daritev. Srečevali smo ga, kako je ob petkih prihajal z avtobusom iz Maribora do Svetega Jurija ob Ščavnici in nato peš do domačije v Dragotince. Pot, ki meri v dolžino 2,5 kilometra, lahko poimenujemo tudi zgodovinska pot, ob kateri se zvrstijo rojstne hiše številnih domačinov, ki so s svojim delom in vplivom pomembno zaznamovali slovenski politični, kulturni, znanstveni in verski prostor.

Odpravimo se na pot iz Dragotincev, kjer sta bila poleg Vekoslava Grmiča rojena že omenjena Mihael Vamberger in Ivan Nemeč – Vojko. Na poti proti Svetemu Juriju ob Ščavnici prečkamo reko Ščavnico in pridemo v kraj Biserjanje. Tukaj so bili rojeni in preživeli mladostna leta Anton Brumen (1857–1930), pravnik in publicist, Anton Korošec (1872–1940), duhovnik, urednik in politik, Valter Dermota, pater Bruno (1918–1994), salezijanec, teolog, pedagog, katehetski strokovnjak, Jakob Kreft (1804–1873), politik, leta 1848 izvoljen v štajerski deželni zbor, Bratko Kreft (1905–1996), pripovednik, dramatik, režiser, gledališki in slovstveni zgodovinar, esejist in publicist, trikratni nagrajenec Prešernovega sklada, Ivan Kreft (1906–1985), družbenopolitični delavec in publicist. Po pobočju navzgor pridemo do farne cerkve Svetega Jurija in osrednjega trga Videm, po katerem se je do leta 1997 imenoval tudi kraj Videm ob Ščavnici. Na tem trgu so se rodili Edvard Kocbek (1904–1981), pesnik, pisatelj in politik, Edvard Vaupotič (1881–1953), eden najtesnejših sodelavcev generala Maistra ob prevratu leta 1918, Branko Kocmut (1906–2006), urbanist in arhitekt, Ivan Kocmut (1926–2009), arhitekt.

Na tej poti srečaš glavno vodno žilo, to je reko Ščavnico, katere rečno strugo so v 80. letih regulirali in ravnico ob njej hidromeliorirali. Nekoč mokrotne travnike in poplavne loge so spremenili v rodovitna polja. V Biserjanah in Dragotincih je glavni vir preživetja kmetijstvo. Kmetje so poljedelci in živinorejci. Njihova uspešnost se kaže v kmečkih domovih in sodobni kmetijski mehanizaciji. Bogastvo kulturno-zgodovinskega izročila se kaže v običajih, kulturnih spomenikih, ustanovah. Posebnost krajev pri Svetem Juriju ob Ščavnici so vedre oz. v Biserjanah štrjok. Izpričana je več kot stoletje in pol stara tradicija, ko se pred pustom zberejo vaščani določene vasi, da bi se družili. Ob tej poti je v Biserjanah v rojstni hiši Antona Korošca urejena spominska soba. Malo naprej ob cesti je bil leta 1982 postavljen monolitni spomenik, posvečen španskim borcem železničarjem. Tukaj stoji gasilski dom Prostovoljnega gasilskega društva Sveti Jurij ob Ščavnici, ustanovljenega leta

1886 in s tem najstarejšega društva v občini. Pot nadaljujemo mimo trgovine; včasih sta ob njej stali pekarna in pošta. Sprehodimo se mimo Doma Matije Gubca in stare občinske zgradbe. Včasih so tam stali objekti, ki so bili zgrajeni po drugi svetovni vojni v sklopu vzorčnega projekta elektrifikacije podeželja. Vključevali so sušilnico sadja, vaško pekarno, skupne kopalnice, prostor za zamrzovanje živil, dom tečajnikov. Osrednje vaško jedro, ki nosi ime Videm, zaokrožajo župnišče, cerkev, gostilna, kmečka hiša, v kateri je bila do konca 2. svetovne vojne trgovina; na mestu porušene zgradbe osnovne šole je bilo zgrajeno Kulturno in upravno središče Sv. Jurij ob Ščavnici, kjer najdemo prostore občine in kulturno dvorano. Po drugi svetovni vojni je bil zgrajen tudi združni dom, v katerem je do izgradnje nove kulturne dvorane domovala kinodvorana z gledališkim odrom.

KAKŠEN JE DANAŠNJI SPOMIN NA NAŠE ROJAKE?

Spomin na rojake domačini ohranjamo z odkrivanjem spominskih plošč na njihovih rojstnih hišah oz. zgradbah, ki stojijo na mestu nekdanjih rojstnih hiš. To so spominske plošče, posvečene Viktorju Vrbnjaku v Seliščih, Jakobu in Francu Košarju v Slaptincih, Ivanu Vuku Starogorskemu na Ženiku (plošča je shranjena v gasilskem domu na Stari Gori), Franu Ilešiču v Brezju, Antonu Korošču in Jakobu Kreftu v Biserjanah, Vekoslavu Grmiču v Dragotincih (odkrita leta 2016) in Davorinu Trstenjaku v Kraljevcih. V občinskem središču, na trgu Videm, stojijo doprsni kipi, posvečeni Edvardu Kocbeku, Antonu Korošču in Vekoslavu Grmiču (postavljen leta 2008). V Koroščevi rojstni hiši je urejena spominska soba. Po Antonu Korošču, Bratku Kreftu in Edvardu Kocbeku so poimenovane ulice v lokalnem središču; po slednjem se imenuje tudi dvorana v kulturnem domu. O Antonu Korošču so bili v domačem kraju organizirani trije znanstveni simpoziji, eden o Davorinu Trstenjaku in ob 100. obletnici rojstva tudi o Vekoslavu Grmiču, o katerem je bilo v preteklosti v domačem kraju izvedenih več okroglih miz in znanstvenih razprav. Referati s simpozijev so bili predstavljeni v znanstvenih monografijah oz. zbornikih. Občina Sveti Jurij ob Ščavnici je leto 2014 razglasila za Kocbekovo, 2022 za Koroščevo in 2023 za Grmičevo leto. Ob okroglih obletnicah rojstev oziroma smrti organiziramo spominske slovesnosti. Največja je bila leta 2017 ob 100. obletnici Majniške deklaracije. Slovesnosti sta se udeležila predsednik države Borut Pahor in kardinal Franc Rode. Bogata preteklost krajev in tukajšnjih ljudi je predstavljena v obliki 45-minutnega dokumentarnega filma in v monografiji. Zaradi določenih zgodovinskih primerjav z antičnimi Atenami, renesančnimi Firencami ali nemškim Weimarjem se Sveti Jurij ob Ščavnici vedno pogosteje prepoznava za prleške Atene. Občina, ki je bila ustanovljena

leta 1994, je do danes imenovala štiri častne občane. To so dr. Vekoslav Grmič (2002), Boris Pahor (2013), Franc Lančič (2016) in Lojze Veberič (2019).

Slika 2: Odkritje doprsnega kipa Vekoslava Grmiča pri Svetem Juriju ob Ščavnici leta 2009. Na fotografiji od leve proti desni so Srečko Reher (prijatelj in poznavalec življenja in dela dr. Vekoslava Grmiča), dr. Danilo Türk (tedanji predsednik Republike Slovenije) in Anton Slana (tedanji župan Občine Sveti Jurij ob Ščavnici).

Slika 3: Spominska plošča na hiši, ki stoji na mestu rojstne hiše dr. Vekoslava Grmiča. Plošča je bila odkrita leta 2016.

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri

Kronika župnije Sveti Jurij ob Ščavnici I in II.

Digitalni in avdio-vizualni viri

<https://www.stat.si/statweb>, dostopno 28. 5. 2023.

Kavur, Boris. Sodolek. Arheologija na avtocestah Slovenije. 54 Sodolek. Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Ljubljana 2018. Spletna izdaja. Dostopno na: https://www.zvkds.si/sites/www.zvkds.si/files/uploads/files/publication/54_sodolek_0.pdf, dostopno 9. 1. 2022.

Labovič, Bojan. Slavkova pot, film. Maribor: Studio Legen, 2000.

Lisac, Ljubomir Andrej; Vamberger, Mihael (1851–1930). Slovenska biografija. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. Dostopno na spletu <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi761064/>, dostopno 28. 5. 2023.

Tušak, Ivan. Kavur, Boris. Kračine pri Dragotincih. Arheologija na avtocestah Slovenije. 29 Kračine. Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Ljubljana 2012. Dostopno na spletu: https://www.zvkds.si/sites/www.zvkds.si/files/uploads/files/publication/29-kracine_pri_dragotincih.pdf, dostopno 9. 1. 2022.

Fotografski viri

Slika 1: Čuš, Franc, Vaški grbi, v: Sveti Jurij ob Ščavnici – Prleške Atene. Občina Sveti Jurij ob Ščavnici, 2022.

Slika 2: osebni arhiv.

Slika 3: osebni arhiv.

Tiskani viri in literatura

Ajlec, Andreja, Kmečko stavbarstvo, v: Sveti Jurij ob Ščavnici – Prleške Atene. Občina Sveti Jurij ob Ščavnici, 2022.

Čuš, Jože, Viničarji, gorice in vino. Ptuj: Pokrajinski muzej, 1979.

Domajnko, Stanko, Duhovniki iz župnije Sveti Jurij ob Ščavnici od 18. do 21. stoletja, v: Sveti Jurij ob Ščavnici – Prleške Atene. Občina Sveti Jurij ob Ščavnici, 2022.

Grandovec Helena, Zgodbe iz življenja, v: Zbornik ob 80-letnici škofa Grmiča. Petrovče: Založba Znamenje, 3–4, 2003.

Kapele in križi župnije Sveti Jurij ob Ščavnici. Gornja Radgona: Zgodovinsko društvo Gornja Radgona in Kulturno društvo za zaščito naravne in kulturne dediščine Sveti Jurij ob Ščavnici, brez letnice izdaje.

Kocbek, Edvard, »Kdo sem?«, v: Svoboda in nujnost. Pričevanja. Celje: Mohorjeva družba, 1974.

Kovačič, Fran, Ljutomer, zgodovina sreza in trga. Maribor: Zgodovinsko društvo, 1926.

Pahič, Stanko, K predslovenski naselitvi Slovenskih goric in Pomurja. Maribor: Založba Obzorja, 1968.

Pozabljeno v predalih 2. Ljutomer: Zavod za kulturo in izobraževanje, OE knjižnica, 2001.

Rihtarič, Ivan, Delovanje UDV v okraju Gornja Radgona in Radgonskem kotu 1945–1950. Pretetinac: Letis, d. o. o., 2018.

Štefan, Anja, O pastirčku in debeli uši. Ljubljana: Slovenska knjiga, 2000.

Videm ob Ščavnici – ob desetletnici osvoboditve. Ljubljana: Pripravljalni odbor za proslavo 10-letnice osvoboditve Videm ob Ščavnici, 1955.

KULTURNO-DUHOVNO OKOLJE, IZ KATEREGA JE IZŠEL DR. VEKOSLAV GRMIČ

Povzetek

Le Bog ve, katere so neštete določnice – zgodovinske, kulturne, verske, socialne, geopolitične, krajsinske, podnebne, morda tudi genetske, ki so omogočile, da iz Slovenskih goric, to je gričevja med Muro in Dravo, posebej pa še iz njihovega vzhodnega dela, znanega kot Prlekija, izhaja za slovenski narod in tudi širše tako veliko število pomembnih posameznikov. V zadnjem obdobju se za enega izmed centrov tega bogatega intelektualnega izvora, Svetega Jurija ob Ščavnici, uveljavlja poimenovanje Prleške Atene. Vsekakor na mestu stoji razmišljanje Edvarda Kocbeka, ki v prispevku Kdo sem? leta 1974 razmišlja: »Doma sem iz tistega dela Slovenskih goric, ki mu pravimo Prlekija. Moj rojstni kraj Sv. Jurij ob Ščavnici je prav središče prleškega trikotnika Radgona–Ljutomer–Ptuj; obdan je z vencem baročnih cerkva, Sv. Duh, Sv. Andraž, Sv. Anton, Negova, Kapela, Sv. Križ, Mala Nedelja. Vasi imajo lepa imena, Videm, Jamna, Biserjane, Dragotinci, Rožički Vrh, Kraljevci, Sovjak, Stara Gora. Tod je vodila s Ptuja rimska cesta proti Blatnemu jezeru, po njej sta hodila sveta brata Ciril in Metod v Rim in nazaj. Pokrajina je zaključena in mehkega obzorja, skoraj zasanjana, ljudje pa družni in šaljivi, daleč od večjih mest, zato pa blizu Nemcev, Madžarov in Hrvatov. Proti vzhodu odprti nemir je ohranil našo domišljijo in bistrost, iz jurjevškega okoliša se je zadnje stoletje izšolalo v Varaždinu in Mariboru nad sto duhovnikov in razumnikov, tu so doma Davorin Trstenjak, Koloman Kvas, Fran Ilešič, Jakob Svetonja, moja neposredna sosedica sta dr. Anton Korošec in Bratko Kreft, nekoliko dalje je dom škofa dr. Vekoslava Grmiča. Širša okolica je dala Dajnka in Antona Krempla, Stanka Vraza in Frana Miklošiča, Ksavra Meška, Janka Šlebingerja in Antona Kovačiča, dr. Antona Trstenjaka, slikarja Trstenjaka in Košarja, v novejšem času pa Antona Slodnjaka in Stanka Cajnkarja.«²⁴

V prispevku Kulturno-duhovno okolje, iz katerega je izšel dr. Vekoslav Grmič, predstavljam kulturne, verske, izobraževalne, gospodarske, narodnostne in politične elemente, ki so vplivali na tako bogati intelektualni potencial okolja, v katerem se je rodil, v njem odraščal in se vanj vedno znova vračal dr. Vekoslav Grmič.

²⁴ Kocbek, E., »Kdo sem?«, v: Svoboda in nujnost. Pričevanja, Celje: Mohorjeva družba, 1974, str. 169–289.

THE CULTURAL AND SPIRITUAL ENVIRONMENT FROM WHICH DR VEKOSLAV GRMIČ EMERGED

Summary

God only knows what are the countless determinants – historical, cultural, religious, social, geopolitical, landscape, climatic, perhaps even genetic – that have made it possible for Slovenske gorice, i.e., the hills between the Mura and the Drava rivers, and especially the eastern part of it, known as Prlekija, to produce such a large number of important individuals for the Slovene nation and beyond. In recent times, one of the centres of this rich intellectual origin, Sveti Jurij ob Ščavnici, has been known as Prleške Atene (Athens of Prlekija). It is certainly worth mentioning the thoughts of Edvard Kocbek, who in his article *Kdo sem?* (*Who am I?*) in 1974 reflected: 'I am originally from that part of Slovenske gorice which we call Prlekija. My birthplace, Sv. Jurij ob Ščavnici, is the very centre of the Prlekija triangle Radgona-Ljutomer-Ptuj; it is surrounded by a wreath of Baroque churches, Sv. Duh, Sv. Andraž, Sv. Anton, Negova, Kapela, Sv. Križ, Mala Nedelja. The villages have beautiful names: Videm, Jamna, Biserjane, Dragotinci, Rožički Vrh, Kraljevci, Sovjak, Stara Gora. This is where the Roman road led from Ptuj to Lake Balaton and from here the holy brothers Cyril and Methodius went on pilgrimage to Rome and back. The landscape is closed and gentle, almost dreamy, and the people are friendly and humorous, far away from the larger towns, but close to the Germans, Hungarians and Croats. The restlessness towards the east has preserved our ingenuity and wisdom, and more than a hundred priests and intellectuals have been educated in the last century in Varaždin and Maribor from the Sveti Jurij ob Ščavnici region; this is the home of Davorin Trstenjak, Koloman Kvas, Fran Ilešič, Jakob Svetonja, my immediate neighbours are Dr Anton Korošec and Bratko Krefc, and a little further away is the home of Bishop Dr Vekoslav Grmič. Dajnko and Anton Krempel, Stank Vraz and Fran Miklošič, Ksavr Mešek, Janko Šlebinger and Anton Kovačič, Dr Anton Trstenjak, the painters Trstenjak and Košar, and, more recently, Anton Slodnjak and Stank Cajnkar are all from the surrounding area.'

In the article *The cultural-spiritual environment from which Dr Vekoslav Grmič emerged*, I introduce the cultural, religious, educational, economic, ethnic, and political elements that have influenced the rich intellectual potential of the environment in which Dr Vekoslav Grmič was born, grew up and kept returning to.

DAS KULTURELLE UND GEISTIGE UMFELD, AUS DEM DR. VEKOSLAV GRMIČ STAMMT

Zusammenfassung

Nur Gott weiß, welche unzähligen Faktoren – historische, kulturelle, religiöse, soziale, geopolitische, landschaftliche, klimatische, vielleicht sogar genetische – es ermöglicht haben, dass Slovenske gorice, d.h. die Hügel zwischen den Flüssen Mur und Drau, und insbesondere der östliche Teil der Region, der als Prlekija bekannt ist, eine so große Anzahl wichtiger Persönlichkeiten für die slowenische Nation und darüber hinaus hervorgebracht hat. In jüngster Zeit ist eines der Zentren dieses reichen geistigen Ursprungs, Sveti Jurij ob Ščavnici, als Prleške Atene (Athen von Prlekija) bekannt geworden. Es ist sicherlich angebracht, die Gedanken von Edvard Kocbek hervorzuheben, der in seinem Artikel *Kdo sem?* (*Wer bin ich?*) im Jahr 1974 reflektierte: „Ich bin in dem Teil des Gebirges Slovenske gorice zu Hause, den wir Prlekija nennen. Mein Geburtsort, Sv. Jurij ob Ščavnici, ist das Zentrum des Prlekija-Dreiecks Radgona-Ljutomer-Ptuj; er ist umgeben von einem Kranz

barocker Kirchen, Sv. Duh, Sv. Andraž, Sv. Anton, Negova, Kapela, Sv. Križ, Mala Nedelja. Die Dörfer haben schöne Namen, Videm, Jamna, Biserjane, Dragotinci, Rožički Vrh, Kraljevci, Sovjak, Stara Gora. Hier führte die römische Straße von Ptuj zum Plattensee (Balaton) und von hier pilgerten die heiligen Brüder Cyril und Methodius nach Rom und wieder zurück. Die Landschaft ist geschlossen und sanft, fast verträumt, und die Menschen sind freundlich und scherzhaft, weit weg von den größeren Städten, dafür aber nahe den Deutschen, Ungarn und Kroaten. Die Unrast in Richtung Osten hat unseren Einfallsreichtum und unsere Klugheit bewahrt und mehr als hundert Priester und Intellektuelle sind im letzten Jahrhundert in Varaždin und Maribor aus dem Kreis Sveti Jurij ob Ščavnici ausgebildet worden; Dies ist die Heimat von Davorin Trstenjak, Koloman Kvas, Fran Ilešič, Jakob Svetonja, meine unmittelbaren Nachbarn sind Dr. Anton Korošec und Bratko Kreft, und etwas weiter weg ist das Haus von Bischof Dr. Vekoslav Grmič. Aus der weiteren Umgebung stammen Dajnko und Anton Krempel, Stank Vraz und Fran Miklošič, Ksavr Mešek, Janko Šlebinger und Anton Kovačič, Dr. Anton Trstenjak, die Maler Trstenjak und Košar, und in jüngerer Zeit Anton Slodnjak und Stank Cajnkar.“

In meinem Artikel Das kulturelle-spirituelle Umfeld, aus dem Dr. Vekoslav Grmič stammt, stelle ich die kulturellen, religiösen, bildungsbezogenen, wirtschaftlichen, ethnischen und politischen Elemente vor, die das reiche intellektuelle Potenzial des Umfelds beeinflusst haben, in dem Dr. Vekoslav Grmič geboren wurde, aufwuchs und in das er immer wieder zurückkehrte.